

ză vizează soluționarea conflictelor etnice izbucnite în spațiul balcanic și nu numai: Albania, Bosnia-Herțegovina, Kosovo, Republica Moldova, Ucraina etc. Toate aceste misiuni la care participă OSCE vin să întărească rolul tot mai accentuat pe care îl are organizația în vederea menținerii păcii și securității în diferite zone.

Referințe bibliografice

1. Latapie A. *Religions et violences ethniques en Bosnie-Herzegovine*. In: Revue international et strategique „La violence au nom de Dieu”. 2005, nr. 57.
2. Pâlsoiu I. *Organizații politice și militare internaționale*. Craiova: Editura Universitaria, 2006.
3. Popescu A., Dinu A. *Organizații europene și Euroatlantice*. București: Editura Fundației România de Măine, 2004.
4. Popescu A., Diaconu I. *Organizații europene și euroatlantice*. București: Editura Universul Juridic, 2009.
5. <http://www.osce.org/who>
6. *OSCE Presence in Albania* [On-line]: <http://www.osce.org/albania/43312> (Vizitat la 26.03.2014).
7. *OSCE Mission in Bosnia and Herzegovina*. [On-line]: <http://www.oscebih.org/Default.aspx?id=1&lang=EN> (Vizitat la 26.03.2014).
8. *OSCE Mission in Kosovo*. [On-line]: <http://www.osce.org/kosovo/43378> (Vizitat la 26.03.2014).
9. *OSCE Mission to Moldova*. [On-line]: <http://www.osce.org/moldova/43356> (Vizitat la 26.03.2014).
10. *OSCE Mission to Montenegro*. [On-line]: <http://www.osce.org/montenegro/44406> (Vizitat la 26.03.2014).
11. *OSCE Mission to Serbia*. [On-line]: <http://www.osce.org/serbia/43342> (Vizitat la 26.03.2014).
12. *OSCE Mission to Skopje*. [On-line]: <http://www.osce.org/skopje/43341> (Vizitat la 26.03.2014).
13. *OSCE Project Co-ordinator in Ukraine* [On-line]: <http://www.osce.org/ukraine/43363> (Vizitat la 26.03.2014).

CONSTITUȚIA DE LA 1866 SAU GENEZA CONSTITUȚIONALISMULUI ROMÂNESC

Camelia OLTEANU,
doctorandă

SUMMARY

The paper deals with the way of organizing the state, considering the stipulations of the first fundamental law in Romania. Thus, except the domestic and international conditions of the time, the paper displays the way of organizing the authorities, their constitutional prerogatives as well as the role of the monarch as a decisive constitutional factor for the guarantee of the balance of power. The paper deals with the institution of fundamental rights, electoral legislation and the criteria of eligibility imposed by the wealth-census.

Keywords: Constitution, principle of separation of powers, fundamental rights and freedoms, constitutional guarantees

REZUMAT

În studiu, autorul prezintă modul de organizare a statului în lumina dispozițiilor primei legi fundamentale a României. Astfel, pe lângă condițiile interne și interanționale ale vremii, lucrarea surprinde modul de organizare a puterilor, prerogativele constituționale ale acestora, precum și locul și rolul monarhului ca factor constituțional decisiv în garantarea echilibrului puterii. Articolul se referă la instituția drepturilor fundamentale, la legislația electorală precum și la criteriile de eligibilitate, impuse de existența censului de avere.

Cuvinte-cheie: Constituție, principiul separației puterilor, drepturi și libertăți fundamentale, garanții constituționale

Introducere. Perioada de reformă, de ascensiune politică și constituțională a României nu se încheie odată cu evenimentele din februarie 1866, ci, dimpotrivă, ea dobândește noi valențe juridice prin adoptarea și intrarea în vigoare, la 1 iulie 1866, a unui nou așezământ fundamental. Dacă Statutul de la 1864 reprezintă prima Constituție dată de un Domn român, cea de la 1866 a fost cea dintâi întocmită de reprezentanții legitimi ai națiunii române, printr-un acord de voință între Adunarea Deputaților, reprezentând națiunea și Suveranul. Votată în unanimitate la 30 aprilie și promulgată prin D. 1071/1866, Constituția reprezintă baza unei ordini juridice și o garanție a stabilirii unor reguli de guvernare modernă a societății românești pe o perioadă relativ înlungată. Criticată în dezbaterile vremii, pentru rațiuni ce privesc, pe de o parte, opțiunea mult prea liberală și, pe de altă parte, decalajul dintre societatea românească imatură față de mode-

lul împrumutat, Constituția era, în multe privințe, cea mai înaintată și mai echilibrată din toată Europa.

În ceea ce privește scopul, articolul și-a propus prezentarea premiselor interne și internaționale, controversate epocii cu privire la viitorul așezământ fundamental, precum și reflectarea principiilor fundamentale care au stat la baza actului constituțional de la 1866. Aceste coordonate favorizează înțelegerea corectă atât a „regulilor democrației” reflectate în dispozițiile legii fundamentale, cât și a faptului că actul constituțional de la 1866 a fost de fapt actul de naștere a constituționalismului românesc.

Metode și materiale aplicate. Studiul se bazează pe analiza comparativă justificată, în special, de elementele din care se compune legea fundamentală. Un instrument de lucru deosebit de valoros în tratarea acestei probleme a fost oferit de volumele de documente publicate de colecția Monitorul Oficial, precum și Constituția de la 1866.

Rezultate obținute și probleme tratate în cuprinsul articolului.

Cercetările efectuate sînt dedicate în întregime realizării unei analize comparative a modului de funcționare a principiului separației puterilor în stat în viziunea legiuitorului de la 1866, precum și importanței acordate drepturilor omului. Astfel, Constituția, ca act fundamental al statului sintetizează, în ansamblul ei normativ, dispoziții care privesc, îndeosebi, instituțiile fundamentale ale puterii, precum și modul de exercitare al acestora, într-o anumită etapă de dezvoltare a statului și națiunii.

Cadrul constituțional imaginat după model belgian, perceput ca o formă fără fond, reprezintă de fapt viziunea și elementul de continuitate a proiectelor constituționale anterioare, iar eficacitatea Adunării Constituante este explicabilă și prin existența unor tentative care au familiarizat personalul politic autohton cu sarcina redactării unei constituții destinate să limiteze puterea etatică și să sancționeze statutul constituțional al libertăților individuale [14, p. 54]. Continuitatea era, cu alte cuvinte, obligatorie, într-o anumită construcție cultural-politică, avînd în vedere că *națiunile mici nu au resursele celor mari și nu pot suporta fără riscuri orice experiment* [10, p. 8]. Veriga de legătură, proiectul de la 1859, merită, după cum a argumentat I.C. Filiti, o poziție specială în seria pe care o identifică în cadrul constituționalismului autohton [7, p. 13]. Argumentul era susținut și de Th. Aslan, care afirma, în cadrul dezbaterilor, următoarele: "Teoria unor publiciști care susțin că constituția noastră din 1866 este o constituție dogmatică, ieșită din creierul cîtorva ideologi, nu poate fi exactă, căci istoricește e dovedit că ori de cîte ori s-a putut să se manifeste dorințele țării, fie la 1822, fie la 1848, fie la 1857, aceleași principii au fost

pusse înainte, care au fost puse în Constituția de la 1866" [1, p. 6].

Teoria „formelor fără fond”, dezvoltată de Maiorescu și Eminescu, preluată apoi de alte curente de gîndire, exprimă nu doar perspectiva critică conservatoare asupra noilor așezăminte juridice și instituționale, ci și o situație reală, vizibilă pentru orice observator obiectiv. Această discrepanță reprezenta o acută și dramatică provocare la care societatea românească trebuia să răspundă în perspectiva modernizării sale.

În planul de adoptare a noii Constituții, principalele probleme care au generat controverse în cadrul lucrărilor Adunării Constituante au fost: bicameralismul, invocat ca tradiție constituțională, dreptul de veto al Suveranului și succesiunea la tron, prolematica cetățeniei și a drepturilor electorale.

În ceea ce privește opțiunea bicamerală, aceasta se încadrează nu numai în arhitectura constituțională deja constituită istoric, ci și în coordonatele europene de drept comparat. Constituanta de la 1866 identifică și recunoaște concordanța elitelor politice autohtone cu direcția europeană și demonstrează autenticitatea și dinamismul unei tradiții a libertății politice, aclimatizată pe solul Principatelor după 1820-1822. Aclimatizarea sistemului bicameral nu este decît reflexul intenției de a asimila acele principii ce definesc „statele civilizate și liberale pe care ni le-am propus a le lua ca model” [11, p. 377]. Dacă în perioada modernă, România a cunoscut o poziție periferică, din punct de vedere economic, în Europa națiunilor, liberalismul românesc se încadrează în mod organic în cadrul curentului liberalismului european ce a definit și caracterizat o epocă de efervescență ideatică și practică în direcția afirmării democrației, progresului și umanismului. Așa cum remarcau Ștefan Zeletin

și Mihai Manoilescu, teoreticieni ai liberalismului românesc, cultura și mai ales instituțiile sale s-au sincronizat cu cele europene, acest sincronism fiind vizibil, în special, în formele juridice de organizare statală și instituțională [3, p. 41].

Inventarea senatului, la 1866, este reflexul unei prudențe politice. Camera superioară care, prin caracterul său electiv, se distingea de senatul lui Cuza, va fi spațiul în care vocea maturității și a inteligenței va fi auzită. Opțiunea bicamerală se inserează într-o tradiție și se legitimează prin capacitatea ei de a genera echilibrul, unicul remediu în care ea poate supraviețui. Aclimatizarea sistemului bicameral nu este decît reflexul intenției de a asimila acele principii ce definesc „statele civilizate și liberale pe care ni le-am propus ca model” [13, p. 27]. Argumentele avansate de raportorul Aristide Pascal sînt extrase din repertoriul constituționalismului clasic: necesitatea de a dubla separația dintre puteri prin divizarea puterii legiuitoare, utilitatea reflecției în travaliul de adoptare a proiectelor de lege, evitarea riscului derapajului autocratic ce decurge din monocameralism [13, p. 28]. Trebuie menționat rolul determinant al Suveranului în stabilirea structurii bicamerale a parlamentului ca factor constituțional decisiv în garantarea echilibrului puterii. Așadar, „o a doua cameră este maturitatea în deliberațiuni, moderațiunea în mișcarea legislativă, o stavilă opusă tiraniei unei adunări unice, un scut în contra legilor spoliatrice și subversive”.

Controverse și dispute politice au existat și în ceea ce privește dreptul de veto acordat suveranului în viitorul Așezămînt fundamental, preconizînd o monarhie cu puteri limitate, liberalii radicali, în ideea limitării puterii domnului, au susținut ipoteza eliminării intervenției directe în actul de guvernare a

acestui, acordându-i un drept de veto suspensiv, în materie legislativă. Ceea ce actul constituțional a consfințit, a fost un drept de veto absolut, în virtutea căruia acestuia i s-a conferit dreptul legal să participe nemijlocit la activitatea puterii legiuitoare.

Astfel, mecanismul legiferării include și colaborarea suveranului, ca element constituțional indispensabil al unui ansamblu organizat tripartit cu drept de inițiativă legislativă și prerogativa vetoului absolut. Scopul acestei reglementări, precum și introducerea principiului eredității în desemnarea monarhului, cu mențiunea că acesta nu poate exercita alte puteri decât acelea atribuite de constituție, a fost stabilitatea întregului sistem constituțional.

O altă problemă ce a generat dezbateri și presiuni, de care sînt responsabile atît o parte a publicului, cît și o parte semnificativă de deputați, a fost cea a cetățeniei – instituție percepută, în economia textului constituțional, ca fiind apartenența românilor etnici, indiferent de locul nașterii, la care s-au adăugat categoria creștinilor împămîntenți. Prevederea, potrivit căreia religia constituia sau nu un criteriu de împămîntenire, se raporta precumpănitor la evrei, cărora, deschizându-se calea împămîntenirii, li se facilita ascensiunea spre funcțiile de comandă, deoarece România devenise o țară de imigrație, iar restricțiile constituționale referitoare la evrei – solicitate de numeroși deputați – nu puteau fi admise, în opinia lui G. Măzescu, și din motivul că România s-ar izola de statele civilizate.

Din formularea de la 1866: ”În-sușirea de român se dobîndește, se conservă și se pierde, potrivit regulilor stabilite prin legile civile”. Textul constituțional reglementează marea împămîntenire, singura care acorda drepturi politice cetățe-

nilor care aveau o altă religie decât cea creștină. Factorul religios de excludere de la naturalizare va fi îndepărtat, parțial, în 1878, dar definitiv după 1918.

Afară de religie și de sex, un alt element constitutiv care a influențat percepția asupra cetățeniei, în viziunea constituantului de la 1866, este proprietatea, exprimată constituțional prin exigența censului, organizarea colegiilor electorale și distincția dintre electorii direcți și cei indirecți.

În Constituția actuală a României, cetățenia română este reglementată în articolul 5. Și a fost apreciată în doctrina modernă de drept constituțional ca acea calitate a persoanei fizice care exprimă relațiile permanente social-economice, politice și juridice dintre persoana fizică și stat, dovedind apartenența sa la statul român și atribuind persoanei fizice posibilitatea de a fi titularul tuturor drepturilor și îndatoririlor prevăzute de Constituția și de legile României

Astfel, legătura dintre stat și cetățeanul său s-a format printr-un proces îndelungat în care atît populația, cît și forța publică au conștientizat interrelația. Populația – ca fiind numărul de locuitori aflați pe teritoriul statului de care sînt legați prin cetățenie – ajunge să se identifice în timp versus vot atît cu teritoriul respectiv, cît și cu forma de organizare politică, adică cu statul însuși. În cadrul acestui proces de conexiuni reciproce, populația capătă, cu timpul, conștiința de sine (conștiința națională), care include conștiința apartenenței la un teritoriu determinant, solidaritatea cu o anumită forță publică, căreia îi conferă prin vot legitimitatea.

Dezbaterea de la 1866 este semnificativă și prin introducerea în discuție a unei teme ce va marca imaginarul constituțional în deceniile ce vor urma pînă în 1917: votul universal versus votul cenzitar.

Odată cu noua Constituție, în 1866 este adoptată o nouă lege electorală, care menține divizarea electoratului în direcți și indirecți, modificînd însă mecanismul electoral, împărțind corpul electoral în patru colegii pentru alegerea deputaților și două colegii pentru senat. Argumentul în favoarea votului direct era că doar cei ce dispuneau de avere puteau dobîndi instrucția ca să le permită să își înțeleagă datoria. Față de 1864, este modificată vîrsta care dădea dreptul exercitării votului de la 23 la 21 de ani. Censul de avere rămîne cu excepția celor care exercitau profesii libere, ofițerii în retragere, profesorii și pensionarii statului, în cazul camerei inferioare, pentru senat. Articolul 75 elimină obligația dovedirii censului în cazul ”generalilor, colonelilor cu o vechime de trei ani, celor care vor fi ocupat în timp de un an funcțiunile de prezident de curte, de procuror, de consilier la Curtea de Casațiune, celor cu diplomă de doctor sau de licență în orice specialitate care în timp de 6 ani vor fi exercitat profesiunile lor”. Legiuitorul constituant oferă o poziție privilegiată corpului profesoral al celor două universități, care avea dreptul de a-și alege reprezentanții în senat, din conținutul Constituției de la 1866 se degajă un element important, și anume *respectul* față de *mediul academic al țării*.

Erau lipsiți de drept de vot: servitorii, cerșetorii, cei puși sub interdicție, falșii nereabilitați, cei condamnați pentru crime și alte delictive anume prevăzute.

Limitarea exercitării universalității votului, cel puțin într-o primă fază a dezvoltării constituționale, sub forma unor colegii, a unor grupuri de interese, ca formă specială de reprezentare parlamentară, nu conducea însă automat la aplanarea disputelor dintre liberalism și conservatorism [2, p. 60].

O preocupare constantă atît a

legiuitorului de la 1866, cât și în cadrul dezbaterilor privind revizuirile constituționale, și ulterior, în Constituția de la 1923, a fost dreptul de vot recunoscut femeilor. Sînt remarcabile intervențiile în acest sens în cadrul Institutului Social Român: „Ce fel de vot universal, ce fel de democrație poate fi aceea în care femeile, jumătate din forțele de producere ale națiunii, nu sînt socotite? Excluderea femeii de la vot, însemnează o sumă de indivizi carora legile li se impun fără a fi întrebați, însemnează că dreptul de vot rămîne tot un privilegiu al cîtorva, privilegiu de sex care, ca orice privilegiu, nu are ce căuta decît în societățile despotice. Astfel, ceea ce trăim noi sub denumirea de democrație, de solidaritate socială este o falsificare a adevăratei democrații, a adevăratei solidarități” [4, p. 79].

Astfel, s-au conturat două opinii: una potrivit căreia prin participarea femeilor la crearea și executarea voinței de stat se aduce un aport substanțial vieții juridice, politice și civile a statului și, deci, femeia trebuie să aibă drepturi politice la fel ca și bărbații, deoarece sînt parte integrantă a poporului; cea de-a doua, potrivit căreia a acorda drept de vot femeilor reprezintă o exagerare primejdioasă, deoarece femeia trebuie, înainte de toate, să se îngrijească de copii, pe care să îi facă buni cetățeni.

Dacă Calypso Botez cerea legiuitorului să înscrie în constituție „drepturi integrale pentru femei, pentru ca viața națională să poată lua avîntul măreț al democrațiilor egalizare”, Mircea Djuvara considera că lipsa de drepturi care se constată azi pentru femei ”va fi una din marile mirări ale vremurilor viitoare”.

Deși în viziunea Constituției de la 1866 principiul egalității în fața legii s-a afirmat și reglementat, constatăm însă o discriminare în ceea ce privește excluderea femeii

lor din viața politică a statului, discriminare care a continuat pînă în 1946. Menționăm că dreptul la vot al femeilor a fost acordat, parțial, în condiții de autoritarism – în 1939.

Poate fi observat astfel că eficacitatea întregului sistem constituțional a fost bazată pe existența unei mase de electori dotate cu proprietate și inteligență. Dar, în ciuda Constituției adoptate în 1866, apreciate unanim ca liberală, sistemul electoral nu putea fi apreciat astfel. Căci România era atunci o țară în care 90% din populație o reprezenta țărănimea, aceasta neavînd însă dreptul la vot direct. Firește, chiar votul indirect al țărănilor era un progres, comparativ cu situația dinainte, dar, din păcate, acesta a rămas multă vreme decorativ, fiind la cheremul manevrelor guvernamentale. În opinia unora, țărănimea nu trebuia să dispună de drepturi electorale, deoarece nu dobîndise încă o conștiință politică, neavînd nici chiar conștiința de sine a proprietății. Privitor la reprezentarea țărănimii, I. C. Brătianu dezvăluia că se angajase în divanul ad-hoc să nu se facă o lege electorală din care ea să nu fie exclusă. Îi oferea acum un colegiu distinct configurat în aceste limite, întrucît locuitorii satelor înșiși nu aveau pretenția unei reprezentări concordante cu numărul. Astfel, țărănii, o categorie numeroasă după cum am amintit, nici nu doreau, dar nici nu era admisibil să ajungă în Parlament ca clasă care numeric să depășească celelalte categorii de interese.

Constituția de la 1866 are meritul de a institui un ansamblu de reguli juridice a căror finalitate este convertirea supusului din vechiul regim în cetățean al statului român, titular de drepturi și foarte puține obligații, abilitat legal să participe, în limitele conferite de actul fundamental, la circuitul civil și la viața politică [14, p. 60]. În acest sens, titlul denumit „Despre drepturile

românilor” reprezintă rodul în care legiuitorul constituant a reușit să coreleze aspirațiile juridice naționale cu standardele constituțiilor democratice și ale altor documente de referință din spațiul occidental.

În acel moment istoric, este de remarcat însă numărul drepturilor și libertăților consacrate și garantate de Constituția de la 1866. Cetățeanul, în noua arhitectură constituțională, beneficiază de un spațiu de protecție în raport cu autoritățile publice, în care manifestarea sa este una neîngrădită, cu excepția de abținere de la acțiuni care pot afecta integritatea teritoriului. O singură interdicție pentru cetățeanul român se regăsește în articolul 30 – aceea de a nu intra în serviciul altui stat fără autorizarea guvernului, sub sancțiunea pierderii cetățeniei. În prezent, potrivit legii 21-1991, republicate în 2010 [12], art. 25, pierderea cetățeniei române este posibilă în trei cazuri, limitativ prevăzute de lege: retragerea cetățeniei române, aprobarea renunțării la cetățenia română și alte cazuri prevăzute de lege. Astfel, legiuitorul a păstrat în arhitectura juridică actuală poziția potrivit căreia cetățeanul român își pierde această calitate dacă, aflat în străinătate, săvîrșește fapte deosebit de grave prin care vatămă interesele statului român sau lezează prestigiul României, sau se înrolează în forțele armate ale unui stat cu care România a rupt relațiile diplomatice sau cu care este în stare de război. Principiul constituțional care guvernează legea cetățeniei și prin care se dovedește apartenența și legătura juridică dintre individ și stat, este cel potrivit căruia ”cetățenia română nu poate fi retrasă aceluia care a dobîndit-o prin naștere” [9]. Reglementările de la 1866 îi asigură cetățeanului, ca destinatar al drepturilor și libertăților, garanții constituționale în relația acestuia cu statul, respectiv cu autoritățile: inviolabilitatea domiciliului (art.

15), interdicția arestării abuzive (art. 13), interzicerea confiscării averii (art. 17) și interzicerea pedepsei cu moartea, excepție făcând cazurile prevăzute de Codul penal militar în timp de război (art. 18), dreptul de asociere (art. 27) și de adunare pașnică (art. 26).

Proprietatea era reglementată în art. 19 și constituia dreptul cetățeanului de a dobândi, de a folosi și de a dispune liber de bunurile sale. Sacră și inviolabilă rămîne exprimarea juridică ce atinge gradul maxim de fidelitate față de prescripțiile constituționalismului clasic. Astfel, în locul proprietății divizate, sub înrîurirea feudală, în domeniul eminens și domeniul util, apare concepția proprietății absolute, adică cel mai complet drept pe care îl poate avea omul, afară de libertatea sa [5, p. 252].

Profilului cetățeanului-proprietar i se alătură profilul cetățeanului-posesor al unui drept inalienabil la opinie. Românii se bucură de libertatea individuală (art. 13), libertatea conștiinței (art. 21) și libertatea presei, prevăzută în articolul 24, căreia legiuitorul îi acordă o atenție deosebită, fundamentul filozofic al acestei libertăți fiind consecința libertății de conștiință și a libertății individuale.

Constituantul de la 1866 a receptat importanța presei în viața politică a statului, deoarece acesta reprezintă – în raporturile dintre guvernanți și guvernați – elementul de legătură. Suprimarea libertății presei într-un regim constituțional prefigurează și îl transformă într-un regim despotice sau autocrat. Presa constituie un drept câștigat, intrat în patrimoniul de libertăți al poporului român [8, p. 225] pentru că, așa cum spunea Voltaire, presa reprezintă oglinda stării sufletești a poporului.

Românii au dreptul de a se adresa autorităților publice prin petițiuni scrise în nume propriu (art. 28),

putînd urmări pe cale ierarhică sau în justiție pe funcționarii publici care prin fapta administrației lor i-au vătămat (art. 29).

Dreptul de petiționare, alături de dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică, cu care se află într-o strînsă corelare, sînt drepturi-garanții ce se regăsesc consacrate și în Constituția actuală a României [6].

Concluzii. Strălucita mărturie de superioritate oferită de Constituția de la 1866 a fost determinată de faptul că, deși contestată, a constituit baza fundamentală a statului pentru o perioadă de șase decenii, prin care s-a semnat geneza propriu-zisă a parlamentului în România, ca instituție politică și juridică bicamerală, cu atribuții specifice înfăptuirii la cel mai înalt nivel a conducerii statale și cu capacitatea de a răspunde necesității de a crea condiții de exprimare a voinței poporului care îl alege și pe care îl reprezintă nemijlocit. Putem afirma că succesiunea evenimentelor istorice, dar mai ales constituționale, începînd cu 1866 și pînă în 1938, determinată, în primul rînd, de existența celor două legi fundamentale regale, exprimă un progres democratic al instituțiilor, al partidelor și, nu în ultimul rînd, al mentalității.

Referințe bibliografice

1. Angelescu C. *Izvoarele Constituției române de la 1866*. București, 1926.
2. Apostol S. *Putere politică și democrație în România 1858-1918*. București: Ed. Albatros, 1995.
3. Banciu A. *Istoria constituțională în România (1866-1991)*. București: Casa de editură și presă Șansa SRL, 1998.
4. Botez C. *Drepturile femeii în Constituția viitoare*. Institutul Social Român: Noua Constituție și Nouile Constituții Europene.

5. Costin A. *Concepțiile actuale ale proprietății și Constituția*. Institutul Social Român, Noua Constituție și Nouile Constituții Europene.

6. *Constituția României*, art. 51/52, modificată și completată prin Legea 429/2003 de revizuire a constituției Românie, publicată în M.O., Partea I, nr. 758 din 28 octombrie, 2003

7. Enache M., Constantinescu M. *Renașterea parlamentarismului în România*. Editura Polirom, 2001.

8. Filiti I. *Izvoarele Constituției de la 1866*. București: Tipografia Ziarului Universul.

9. Ionescu D. *Libertatea presei și organizarea ei în viitoarea noastră constituție*. Institutul Social Român: Noua Constituție și Nouile Constituții Europene.

10. Legea 21/1991, republicată, art. 25, alin. 2.

11. Maiorescu T. *Discursuri parlamentare (1866-1878)*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Constantin Schifirneț. București, 2001.

12. Marton S. *Stat și națiune: 1866-1867*. Revista română de știință politică, vol. II, 2002, p. 377-417.

13. Monitorul Oficial. Partea I, nr. 576 din 13 august 2010.

14. Pencovici A. *Dezbaterile Adunării constituante din anul 1866 asupra constituției și legii electorale, publicate din nou în edițiune oficială*. București: Tipografia Statului, Curtea Șerban Vodă, 1883.

15. Stanomir. *Libertate, lege și drept. O istorie a constituționalismului românesc*. București: Ed. Polirom.